

Nyhetsbrev om nationalparken

▼▲▼ Nyhetsbrevet för Färnebofjärdens nationalpark utges av förvaltaren, Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Publikationen beräknas utkomma två gånger per år – vår och höst. Syftet är att sprida information om aktuella händelser, som på olika sätt berör nationalparken.

Nyhetsbrevet sänds ut till särskilt berörda såsom fiskevårdsområden och jakträttsinnehavare. Det finns dessutom på förvaltningskontoret i Östa. Om du vill ha nyhetsbrevet hemskickat från och med nästa nummer anmäler du detta till platskontoret i Östa.

Nationalparksförvaltningen

Länsstyrelsen i Västmanlands län
721 86 Västerås
Tel. 021-19 50 00

Kontaktperson:
Jan-Inge Tobiasson
Tel. 021-19 51 20
e-mail:
jan-inge.tobiasson@u.lst.se

Platskontor:

Kjell Björkman, föreståndare
Färnebofjärdens nationalpark
Östaholm, 740 45 Tärnsjö
Tel/fax 0292-432 10
Mobil 070-521 79 23
e-mail:
kjell.bjorkman@u.lst.se

Telefontid platskontor:

08.00-10.00 vardagar

Besökstid:

13.00-15.00 tisdagar och torsdagar

Färnebofjärden

NUMMER 1 - APRIL 2000

N A T U R U M

Idag finns informationstavlor på flera platser i Färnebofjärdens nationalpark. Nu planeras även för större informationscentra, så kallade naturum.

Ett naturum i anslutning till fjärden har länge varit efterfrågat. Frågan är bara i vilken kommun den ska ligga. Lösningen kanske blir tre olika naturum.

En smärre dragkamp har under flera år pågått mellan Heby och Sandviken om den lämpligaste inkörsporten till parken.

Lösningen och förverkligandet av idén med naturum har möjligen kommit närmare då en särskild arbetsgrupp nyligen bildats som ska ta sig an frågan. I gruppen ingår länsstyrelserna, kommunerna, NeDa, naturvårdsverket och parkförvaltningen.

Förslaget som gruppen först ska titta på är ett nytt sätt att tolka begreppet naturum. Istället för en anläggning på en plats vill man pröva tre anläggningar utspridda på tre platser. Tanken är att anpassa eller dela upp naturum-met efter tillgänglighet och de olika förutsättningarna kring fjärden och nationalparken.

Gysinge med sina kulturmiljöer kan bli ett nav där besökaren bjuds en mer allmän introduktion till parken och alla dess värden. Härifrån ges vidare hänvisning till parkens övriga inkörsportar och sevärdheter.

Östa med sina sandstränder, möjligheter till utflykter på vattnen och anläggningar för friluftslivet och så vidare, bildar en särskild del.

Vid Hovnäs/Tyttboområdet, med bland annat färjeläget, forsande vatten och ett fiske i vildmarksartad miljö, bildar en tredje del.

Blir detta arbetsgruppens förslag får Gästrikland, Dalarna och Västmanland varsin port till parken och del av naturummet.

Kjell Björkman

Kan inte bävern läsa? En asp med informations-skylt om fågelskyddsområde har fällt av en bäver...

Svämaspskogar. Den grova aspskog som finns runt Färnebofjärden saknar motsvarighet i Sverige. Läs mer om de unika aspskogarna, bävrarna och den vittryggiga hackspetten på baksidan.

Stödutfodring av havsörn

▼▲▼ Med början i december och fram till månads-skiftet mars/april har drygt tre ton grisar körts ut till två åtelplatser.

I Projekt Havsörns regi har liknande gjorts sedan många år på flera platser över hela landet. Projektet har på detta sätt framgångsrikt räddat örnstammen från en hotande katastrof på grund av miljögifter.

Förutom havsörnar har även många kungsörnar besökt utfodringsplatserna. Det har ibland varit minst ett tiotal örnar samtidigt på åteln, de flesta ungfåglar.

Merparten av fåglarna har ringmärkts som ungar. Vid åtlarna finns särskilda gömslen varifrån man med tubkikare avläser ringarnas nummer och färgkombinationer. På så vis kan enskilda individer följas, ibland under hela deras livstid.

Vid två tillfällen, så kallade örnräkningsdagar (i början av januari och i början av februari) är gömslena bemannade samtidigt både i Sverige och Finland.

Då räknas alla örnar på alla åtlar och deras märkning bestäms.

Resultatet sammanställs centralt och publiceras i en årlig rapport.

Som exempel från en av åtlarna i Färnebofjärden denna vinter kan nämnas besök av:

- en havsörn från Sjaunja i Lappland, född 1994, som även passerade här under säsongen 1996-97
- en åländsk örn
- en örn från finska Lappland, född 1994, som under flyttning tidigare besökt fjärden vintern 1997-98.

Inventering av varg och lo

▼▲▼ Vid den rovdjursinventering som gjordes i mars i år påträffades inga säkra spår av lodjur eller andra rovdjur inom parken.

Utsikt över Färnebofjärden från fågeltornet i Skekarsbo.

Förändrad syn och förändrat nyttjande

Vår syn på vad som är värdefullt förändras ständigt.

Det gäller inte bara materiella värden utan kanske i än högre grad värderingar. Ett exempel på det är vår syn på natur och naturresurser.

Det är ingen tillfällighet att skydd av natur är en företeelse som dyker upp först på 1900-talet. Innan dess levde majoriteten av människorna på landet, nära naturen och av den. Med industrialismen ökade vår exploatering av skogar, jord och våtmarker samtidigt som majoriteten kom att bo i städer och samhällen. Det konkreta behovet av naturen blev inte mindre, men mycket mer indirekt.

Idag är naturen och naturresurserna förvisso nödvändiga för vår försörjning och överlevnad (skog, jord, vatten), men få av oss har naturresurser som arbetsområde.

För de flesta är natur förknippat med fritid; skogspromenader, svampplockning, fågelskådning, jakt eller fiske. Den senaste trenden är dessutom förknippad med action och äventyr som bergsklättring, forspaddling och så vidare.

Frågan om tystnad, bullerfria områden, påtalas också som ett behov och en rättighet.

Naturen har alltså fått nya användningsområden.

Dessa förändrade värderingar speglar våra värderingar och har lite med ekologi och biologiska fakta att göra.

Parallellt förs också en diskussion om den biologiska mångfalden, alla ekosystem, arter och genetiska resurser vi har.

Ingen rätt att utrota andra arter

Ingen kan idag säga, att vi ur biologisk synpunkt måste bevara alla arter. Däremot finns moraliska aspekter. Vi har ingen rätt att utrota andra arter.

För varje ekosystem, art och genetisk variation som försvinner har vi för alltid tagit bort en möjlighet för framtiden.

Vad vi vet är också att många växter och djur har, och troligen kommer att få, stor betydelse för medicinskt bruk.

Vi vet också att många ekosystem är så

komplexa att förlust av vissa arter, nödvändiga i olika processer, kan förändra hela systemet.

Det klokaste vi kan göra, är att vara försiktiga eller att på alla sätt bevara de biologiska värden och resurser som finns.

Upplevelse och naturvärden

Sveriges nationalparker syftar till att bevara den biologiska mångfalden. Människor skall få chans att uppleva den även i framtiden. Det är bestämmelserna i Färnebofjärdens nationalpark ett exempel på. Det finns inskränkningar i rätten att färdas och vistas i parken samtidigt som vissa delar gjorts mer tillgängliga.

Vissa delar av parken har beträdnadsförbud delar av året och båtar får ej framföras med högre hastighet än 12 knop. Å andra sidan har möjligheterna att uppleva parken för majoriteten av besökarna utökats genom stigar och utsiktstorn.

I många andra länder innebär nationalparks-skyddet att besök endast får ske efter särskild ansökan eller med särskilda guider.

Skyddet av den biologiska mångfalden skall uppnås genom att området i huvudsak endast skall påverkas av naturliga processer och störningar. Till dem hör översvämningar, brand i kontrollerade former samt eventuella stormfällningar.

Viss röjning i anslutning till ekar samt bete/slåtter av mindre områden skall också gynnas. Detta innebär att området, och troligen art-sammansättningen, kommer att se annorlunda ut om 100 år.

Våtmarker som tidigare slagits kommer att växa igen, lövträd kommer att ersättas av barrträd.

Växthuseffekten och luftföroreningar kan inte direkt påverkas, men har effekter i parken.

Exemplet bäver

Frågan om bäverns vara eller inte vara i parken har väckt många känslor. Frågan belyser på ett konkret sätt många av frågeställningarna ovan.

På 1870-talet utrotades de sista "svenska" bävrarna. Utrotningen var en följd av intensiv jakt. Under denna tid var många idag vanliga djurarter ovanliga - till exempel älg och rådjur. 1922 inplanterades bävern. Idag uppskattas antalet till cirka 100 000 och jakt bedrivs åter.

Länge var bävern borta från Färnebofjärden. Vilken ställning den hade innan den utrotades vet vi inget om. Nu är den åter etablerad och sprider sig.

Bävern hör alltså till faunan i området på samma sätt som älg, rådjur, lodjur, mård med flera.

Som bekant kan även dessa arter uppfattas som problem beroende på var och hur de uppträder och vem man frågar.

När bävern nu etablerar sig åter den upp strandnära lövskog, gärna asp. Den strandnära lövskogen i nationalparken är unik och en förutsättning för många hotade arter såsom fåglar, svampar, mossor och lavar.

Översvämningar och därmed strandnära lövskogar är idag mycket ovanliga i landet. Det är inte bäverns fel, utan något vi ansvarar för.

För övrigt uppfattas bävern fortfarande som ett stort problem om den skapar översvämningar och därmed gynnar asp och björk på produktiv skogsmark.

Problemet är inte enkelt. Skall bäverstammen hållas nere för att bevara hotade arter eller skall naturen få sköta sig själv?

Oavsett vilka beslut som tas kan bävern inte aktivt utrotas i parken utan mycket stora åtgärder och stängsling av hela området.

Andra exempel

Exemplet ovan är bara ett av flera som visar hur parken och dess omgivning starkt påverkas av åtgärder som medvetet eller omedvetet tas av människor.

Den viltvård som man framför allt av jaktintresse bedriver har skapat en stark älg- och rådjursstam. Det innebär att flera arter av lövträd har svårigheter - de betas bort.

Det intensiva båtlivet stör på olika sätt fiskgjusarna och många av parkens sjöfåglar.

Förändrad vattenkvalitet och ändrade flöden påverkar fisk, vattenvegetation och andra organismer i vattnet.

Skötselplan och föreskrifter

Färnebofjärdens naturvärden är, i ett svenskt såväl som europeiskt perspektiv, mycket höga. Antalet hotade, så kallade rödlistade, arter är stort. Beslutet om nationalpark syftar bland annat till att bevara dessa arter för framtiden, samtidigt som vi människor skall kunna uppleva mångfalden utan att värdena hotas.

Skötselplanen och de föreskrifter som finns, speglar dagens kunskap och värderingar och utgör en kompromiss mellan olika intressen.

Målet är att bevara ett stycke värdefull natur för framtiden.

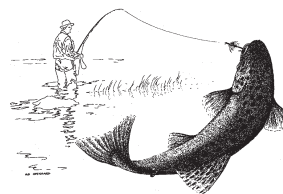
Vi vet inget om prioriteringar och värderingar i framtiden, men vårt ansvar är att göra det bästa utifrån dagens förutsättningar.

Lennart Gladh

Parkkontoret i radion

▶▶▶ Radio Västmanland har en gång i månaden under korta direktsändningar och tidiga morgnar engagerat parkkontoret i sitt länssvep av ögonblicksrapporter från olika håll.

Rapporteringen har haft skiftande innehåll; väder- och årstidsfenomen, alla hjärtans dag, örnobservationer, bokrea, vargar, tillståndet i världen/parken sett från naturvårdarens skrivbordshorisont och mycket annat.

Kulturmiljövård

▶▶▶ Den kraftigt igenvuxna tomtmarken kring torpet Stadarna är nu äntligen röjd. Torpet har anor från slutet av 1700-talet.

Här vid Tyttboforsarna levde Stad-Arvid och hans hushållerska, de sista fastboende i området, fram till 1975. Stad-Arvid är i folk-mun bygdens mest legendariske jakt- och fiskeentusiast. Han blev under sitt 80-åriga liv också källan till en mängd skrönor och osannolika berättelser.

Det övergivna torpet övertogs av Länsstyrelsen i Dalarna, som rustade byggnaderna. Boningshuset har sedan dess hyrts ut till naturintresserade, fiskefolk med flera.

Sedan september 1998 ingår torpet i Färnebofjärdens nationalpark.

De närmaste planerna för torpet är att återuppta betet som tidigare förekommit kring torpet.

Byggnaderna ska rödfärgas och platsen ska skyltas upp med information. Torpet skall även fortsättningsvis vara öppet för naturintresserade besökare i parken.

Turismsatsning

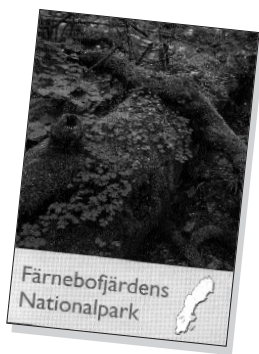
▼▲▼ Nationalparken värderas högt och ses som ett viktigt tillskott av angränsande kommuner, organisationer och privata entreprenörer.

Intresset riktas främst mot parkens betydelse som möjlig bas för småskalig och lokal näringsverksamhet inom turismen. Exempelvis har frågor kring vägar och väg hänvisning, informationstavlor/skyltning, kartor, guid-ningar och liknande mer än tidigare hamnat i fokus.

I projekt där parken blir direkt berörd deltar parkkontoret som samrådspartner i olika forum eller lokala utvecklingsgrupper.

Idéer och förslag kommer från flera håll, bland annat By, Tyttbo, Gysinge, Östa och Möklinta.

Förutom information, naturum, trycksaker och dylikt handlar det mycket om vandrings- och vildmarksleder, iordningställande av speciella besöksmål, turer på älven, boende, natur- och kulturstigar, fiskeutfärder eller tema utflykter med mera.

Besökskarta

St. Besökskartan är änt-ligen klar! Skala 1:40 000, med färgtryck på båda sidor, vackra bilder ledsagade av informativa och uttömmande texter.

Den finns hos turistbyråer, stugbyar, kommunkanslier, parkkontoret med flera.

Kartan kostar 20 kronor. I större upplagor för organisationer och liknande är priset 10 kronor (exklusive moms). Ett måste för varje besökare!

Gruppförändelse till hushåll

AVSÄNDARE:
Länsstyrelsen
i Västmanlands län
721 86 Västerås

I N V E N T E R I N G A R

Svämaspskogar

Ett viktigt motiv för parkbildningen var det fria vattnet. Fjärden omges av två outbyggda forsar som varje vår låter dränka lågmarker och strandskog.

Denna skogstyp är den mest unika inom nationalparken. Särskilt på hösten ger dessa kantzoner karaktär åt hela landskapet.

Här trivs asp och björk med inslag av klibbal och ek. Dalälvens översvämningar håller tillbaka gran och andra trädslag samtidigt som vattnet också bidrar till högre näringsrikedom i dessa områden.

Den grova aspskog som finns på flera ställen runt fjärden saknar motsvarighet i Sverige. Det är också på dessa grova aspar som många sällsynta arter påträffas. Den mest unika är strandskinnslaven som räknas som akut hotad och bara finns vid Färnebofjärden och på några få ställen till i hela världen!

En annan mycket ovanlig art, också akut utrotningshotad, är hårklomossan som växer på trädstammar och rötter som tidvis är översvämmade.

Andra kända arter från dessa områden är flera av hackspettsarterna samt bäver. Dessa miljöer är också gynnsamma för många matsvampar, inte minst kantareller.

Sverige har liksom de flesta andra länder dessvärre hårt åderlätit sina strandskogar, särskilt älvdalarnas naturliga svämaspskogar.

Därför görs nu en inventering inom parken av denna ovanliga naturtyp. Syftet är bättre kunskap om andelen sådan skog samt att beskriva åtgärder för att avvärja hot och främja tillväxt.

Bäverstammen

Den bäverinventering som gjordes under sommaren 1999 visar en ökning av bäverstammen.

Tre bebodda, samt två övergivna, äldre hyddor vid Ängsö-Torröområdet i väster, uppströms. Fem bebodda hyddor vid Vedö-Gysinge-Sevedskvarnområdet i norr, nedströms. Totalt tio hyddor varav åtta bebodda.

Jämfört med en undersökning 1989, har antalet bebodda hyddor ökat från tre till åtta.

1989 konstaterades en bosättning vid Ängsön och två vid Gysingeområdet.

På enstaka, begränsade platser har bävern fällt nästan alla lövträd. Detta oftast i hyddans närområde.

Bävern (ungdjur) för ett tämligen kringfläckande liv. Ett antal fällda och gnagda träd hittades på nästan alla lövbevuxna strandområden i parken. Här kunde man också hitta de för ungjuren typiska bohålorna i strandbrinken.

Vuxna bävrar tycks föredra närhet till strömmande vatten och örrika områden vid val av boplats.

Vid inventeringen räknades dessutom alla fällda och gnagda träd. Trädslag med indelning i tre bestämda diameterklasser noterades. Uppskattning av fällena och gnagens ålder gjordes. Släpstigar och matplatser räknades. Skisser på hyddor tecknades och mått noterades.

Skogens historia

Patrik Wandin, jägmästarstuderande från SLU Umeå, gör under denna vinter och vår ett examensarbete om skogens historia och framför allt människans aktiviteter där. Två skogsområden har valts ut för studien.

Syftet är att beskriva hur dagens skogar i dessa områden kan ha danats av tidigare kulturpåverkan. En jämförelse skall också göras med de urskogsområden som finns i parken.

Studien inleds med en allmän orientering utifrån befintlig dokumentation och ett första fältbesök. Därefter avgränsas och bestäms undersökningsområdet och en mer fördjupad studie med bland annat arkivforskning tar vid.

Så följer en noggrannare fältinventering vilken ger ytterligare bitar i historiepusslet och studien avslutas med sammanställningar och rapportskrivande. Kanske kan man utifrån detta också förutspå hur framtidens skogar kommer att te sig?

Vitryggig hackspett

En mer regelrätt inventering av främst vitryggig hackspett pågår.

En första utvärdering av förra årets utsättningar av ungfåglar från Baltikum är kanske möjlig. Resultaten hittills är två vitryggihonor vid fjärden, deras ursprung är än så länge oklar.